

Piotr Szczemielinow

Ustawodawstwo karne ZSRR i nowy kodeks karny RSFRR

Palestra 5/5(41), 102-109

1961

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PIOTR SZCZEMIELINOW

Ustawodawstwo karne ZSRR i nowy kodeks karny RSFRR

Dnia 25 grudnia 1958 roku druga sesja Rady Najwyższej ZSRR uchwaliła ustawę ogólnozwiązkową: Zasady ustawodawstwa karnego ZSRR i republik związkowych. Uchwalenie tej ustawy stanowi doniosłe zdarzenie w życiu państwowym, mające wyjątkowo duże znaczenie dla zadań rozwiniętego budownictwa społeczeństwa komunistycznego.

Praworządność socjalistyczna służy sprawie umocnienia społecznego i podstawowego ustroju i dlatego Komitet Centralny KPZR oraz rząd radziecki przywiązują wielką wagę do ugruntowania socjalistycznej praworządności i radzieckiego porządku prawnego. Towarzysz Chruszczow na XXI Zjeździe KPZR zreferował pomyślany na wielką skalę program budownictwa komunistycznego, którego realizacja jeszcze bardziej wymagać będzie doskonałej organizacji i dyscypliny, jak również bezwarunkowego przestrzegania ustaw i norm moralności radzieckiej oraz bezwzględnej obrony interesów państwa i praw obywateli.

Zasady ustawodawstwa karnego ZSRR i republik związkowych zawarte są w czterech rozdziałach, liczących razem 47 artykułów. Rozdział I zawiera postanowienia ogólne (art. 1 — 6), Rozdział II — przepisy o przestępstwie (art. 7 — 19), Rozdział III mówi o karach (art. 20 — 31), a Rozdział IV — o wymiarze kary i o uwolnieniu od kary (art. 32 — 47).

Najważniejsze postanowienia Zasad ustawodawstwa karnego ZSRR i republik związkowych są następujące:

Zasady zawierają wyliczenie instytucji, których ochrona przed przestępną działalnością jest celem radzieckiego ustawodawstwa karnego. Instytucje te — to radziecki ustrój społeczny i państwowy, własność socjalistyczna, prawa obywateli oraz cały socjalistyczny porządek prawny. Ochrona tych instytucji następuje w ten sposób, że ustawa wyraźnie określa, jakie czyny uznaje się z punktu widzenia społecznego za przestępstwa i jakie kary mają być stosowane wzglę-

dem osób, które się takich czynów dopuściły (art. 1). Ustanowienie takiego ogólnozwiązkowego przepisu ma duże znaczenie wychowawcze w warunkach stałego wzrastania świadomości obywateli radzieckich.

Do kompetencji Związku SRR należało też wydanie ogólnozwiązkowych przepisów karnych określających odpowiedzialność za przestępstwa państwowe i wojskowe, a w wypadkach koniecznych — także za inne przestępstwa skierowane przeciwko interesom ZSRR (art. 2). Stosownie do tego druga sesja Rady Najwyższej ZSRR uchwaliła ustawę o odpowiedzialności karnej za przestępstwa państwowe i wojskowe, jak również rozporządzenie o trybunałach wojskowych, które określa strukturę, właściwość trybunałów wojskowych i porządek administrowania nimi.

„Zasady” przyjmują jedną z bardzo ważnych podstaw prawa karnego: leninowską zasadę odpowiedzialności karnej tylko w razie udowodnienia winy. W związku z tym art. 3 „Zasad” głosi, że „odpowiedzialności karnej i karze podlega tylko osoba winna dokonania przestępstwa, popełniająca umyślnie lub wskutek nieostrożności przewidziany przez ustawę karną czyn społecznie niebezpieczny. Karę stosuje się wyłącznie z mocy wyroku sądowego” (art. 3).

W odróżnieniu od poprzednio obowiązujących zasad ustawodawstwa karnego Związku Radzieckiego i republik związkowych, obecnie uchwalone „Zasady” dają określenie pojęcia przestępstwa na podłożu marksistowsko-leninowskiego pojmowania prawa i państwa. Za przestępstwo więc uważa się przewidziany przez kodeks karny czyn (lub zaniechanie) społecznie niebezpieczny, który zagraża radzieckiemu społeczeństwu lub państwowemu ustrojowi, socjalistycznemu systemowi gospodarczemu, własności socjalistycznej, osobowości lub prawom obywateli (politycznym, wynikającym ze stosunku pracy, majątkowym i innym), jak również inne czyny, które zagrażają porządkowi socjalistycznemu i są społecznie niebezpieczne. Nie uważa się za występne czynów i zaniechań, które choćby formalnie zawierały cechy czynu lub zaniechania przewidzianego w kodeksie karnym, są jednak tak dalece mało ważne, że z punktu widzenia społecznego nie są one niebezpieczne (art. 7).

W ten sposób „Zasady” wyliczają szczegółowo instytucje chronione przez prawo od zamachów na nie i wyłączają stosowanie przepisów kodeksu karnego — w drodze analogii — do czynów nie przewidzianych w kodeksie, jak to miało miejsce poprzednio. Dlatego też kwestia odpowiedzialności karnej za ten lub inny czyn może być rozstrzygana tylko w ramach ścisłych wskazań ustawy.

Nowym przepisem wprowadzonym przez „Zasady” jest przepis, który podwyższa najniższą do niedawna granicę wieku, od której zaczy-

na się odpowiedzialność karna sprawcy, z lat 14 do lat 16. Jedynie tylko w wypadku niektórych najcięższych przestępstw (zabójstwo, umyślne spowodowanie uszkodzenia ciała, spowodowanie rozstroju zdrowia, gwałt, napad rabunkowy, kradzież, złośliwe chuligaństwo, umyślne zniszczenie czy uszkodzenie mienia państwowego lub społecznego albo osobistego mienia obywateli, jeżeli pociągnęły za sobą poważne następstwa, czyny umyślne mogące wywołać katastrofę kolejową) dopuszczalne jest pociągnięcie do odpowiedzialności karnej, poczynając od 14 roku życia sprawcy.

„Zasady” zawierają obszerne wyliczenie rodzajów kar, poczynając od takich kar łagodnych, jak potępienie społeczne i grzywna, a kończąc na karze zesłania i karze pozbawienia wolności. Bardzo ważne znaczenie ma dokonane przez ustawę obniżenie maksymalnego terminu pozbawienia wolności do lat 10; podwyższenie tego terminu do lat 15 może nastąpić tylko za szczególnie ciężkie przestępstwa oraz względem szczególnie niebezpiecznych recydywistów (art. 23).

„Zasady” przewidują z jednej strony zwięźlenie i złagodzenie odpowiedzialności karnej za czyny nie przedstawiające dużego niebezpieczeństwa dla państwa i społeczeństwa, tj. za tego rodzaju naruszenia prawa, z którymi można walczyć z powodzeniem środkami administracyjnymi, dyscyplinarnymi i społecznymi, z drugiej zaś strony — wzmoczenie odpowiedzialności za najbardziej ciężkie przestępstwa przeciwko państwu oraz przeciwko życiu i zdrowiu obywateli. Wyłączone jest w tej chwili stosowanie tego rodzaju kar, jak ogłoszenie za wroga ludu pracującego z pozbawieniem obywatelstwa ZSRR i wygnaniem ze Związku Radzieckiego na zawsze, jak również wydalenie poza granice ZSRR na czas określony.

W bardzo wydatny sposób zostało ograniczone stosowanie kary śmierci. W okresie pokoju kara ta jest dopuszczalna jedynie w razie popełnienia najcięższych zbrodni, takich jak zdrada ojczyzny, szpiegostwo, dywersja, akt terrorystyczny, umyślne zabójstwo dokonane wśród najcięższych okoliczności oraz bandytyzm.

Omawiane Zasady ustawodawstwa karnego są wyrazem dążenia ustawodawcy do wzmocnienia walki wychowawczej z osobami naruszającymi porządek prawny. Określenie terminu próbnego oraz ustalenie trybu nadzoru nad osobami skazanymi warunkowo, jak również sposób samej realizacji pracy wychowawczej, zostało pozostawione kompetencji poszczególnych republik związkowych. Biorąc pod uwagę okoliczności sprawy, osobistość winowajcy, jak również ewentualne starania, podjęte przez organizacje społeczne lub kolektywy robotników, pracowników albo kołchoźników według miejsca zatrudnienia oskarżonego, o warunkowe jego skazanie, sąd może włożyć na te organizacje luk-

kolektywy obowiązek, by zajęły się reedukacją i poprawą skazanego warunkowo (art. 38).

Art. 43 „Zasad” stanowi, że osoba, która popełniła przestępstwo, może być zwolniona od odpowiedzialności karnej, jeżeli zostanie stwierdzone, że do czasu przeprowadzenia śledztwa lub rozpatrzenia przez sąd sprawy popełniony przez winnego czyn utracił — wskutek zmiany sytuacji — charakter czynu społecznie niebezpiecznego albo że dana osoba przestała być społecznie niebezpieczna na skutek nienagannego sprawowania się i swego uczciwego stosunku do pracy.

Ustawa przewiduje zróżnicowanie ustosunkowania się do wypadków przedterminowego zwolnienia. Okres obowiązkowego odbycia kary, jako przesłanki do uzyskania prawa ubiegania się o przedterminowe zwolnienie, został obniżony z dwóch trzecich do połowy — przy zachowaniu jednak dotychczasowego okresu dla skazanych za przestępstwa państwowe oraz inne ciężkie przestępstwa. Ponadto ustawa stanowi, że przedterminowe zwolnienie nie może być stosowane do szczególnie niebezpiecznych recydywistów.

„Zasady” wprowadzają również zmiany w dziedzinie zatarcia skazania, ustalając tryb zatarcia w wypadku skazania na jakikolwiek termin, z wyjątkiem jednak wypadków skazania na więcej niż 10 lat. Jednakże również i w tym wypadku istnieje możliwość zatarcia skazania, jeżeli sąd dojdzie do przeświadczenia, że skazany się poprawił (art. 47).

Duże znaczenie polityczne ma wzajemny stosunek ustawodawstwa karnego ogólnozwiązkowego do ustawodawstwa karnego republik związkowych. Otóż ogólnozwiązkowe zasady radzieckiego ustawodawstwa karnego są w tym względzie jedyne i obowiązują wszystkie republiki związkowe. „Zasady” sankcjonują tę jedność ogólnych podstaw prawa karnego w stosunku do całego terytorium ZSRR. Z mocy art. 2 radzieckie ustawodawstwo karne składa się z podstawowych przepisów, określających główne zasady i postanowienia ogólne ustawodawstwa karnego ZSRR i republik związkowych, oraz z kodeksów karnych republik związkowych.

Ciała ustawodawcze republik związkowych mają szerokie uprawnienia w zakresie rozstrzygania zagadnień związanych z karami, z ich wymierzaniem i uwolnieniem od nich. „Zasady” dają republikom związkowym możliwość rozstrzygania szeregu zagadnień także w części ogólnej. Szczególnego znaczenia pod tym względem nabierają uchwały szóstej sesji Rady Najwyższej ZSRR o rozszerzeniu uprawnień ustawodawczych republik radzieckich.

Na podstawie prawa o zatwierdzeniu Zasad ustawodawstwa karnego ZSRR i republik radzieckich — ustawodawstwo wszystkich republik

radzieckich zostało uzgodnione z powyższymi zasadami, a w Kazachskiej SRR i Uzbeckiej SRR zostały wprowadzone nowe kodeksy karne.

*

W dniu 27 października 1960 r. Rada Najwyższa RSFRR uchwaliła nowy kodeks karny, który wszedł w życie z dniem 1 stycznia 1961 r.

Nowy kodeks to ważny etap w rozwoju radzieckiego ustawodawstwa karnego. Opracowany stosownie do uchwał XX i XXI Zjazdu KPZR, stanowi niewątpliwie wyraz postępu w dziedzinie umocnienia praworządności socjalistycznej, znacznego zwiększenia udziału społeczeństwa w walce z przestępczością, wzmocnienia ochrony osobowości i praw obywateli radzieckich oraz zdecydowanego zapobiegania przestępstwom popełnianym przez elementy antyspołeczne i pasożytnicze.

Nowy kodeks karny RSFRR został zbudowany w całkowitej zgodności z podstawowymi przepisami Zasad ustawodawstwa karnego ZSRR i republik radzieckich. Jego część ogólna odtwarza dokładnie postanowienia „Zasad”, obowiązujące całe radzieckie ustawodawstwo karne.

Do kodeksu włączone zostały także ogólnozwiązkowe przepisy o odpowiedzialności za przestępstwa państwowe i za przestępstwa wojskowe.

Nowy kodeks karny poświęca wiele uwagi zagadnieniom związanym z zapobieganiem przestępczości. Zarówno odpowiednie organy władzy państwowej, jak i społeczeństwo obowiązane są zwracać szczególną uwagę na wyjaśnienie przyczyn popełnienia przestępstw, a to w celu usunięcia tych przyczyn i tym samym wykorzenienia przestępczości.

Ważny krok naprzód w rozwinięciu postanowień wyrażonych w „Zasadach” stanowią przepisy kodeksu karnego o udziale społeczeństwa w walce z przestępczością. Kodeks, opierając się na uchwałach XXI Zjazdu KPZR o stopniowym przejmowaniu niektórych funkcji podstawowych przez organizacje społeczne, zarówno w swej części ogólnej, jak i szczegółowej podaje wszechstronne rozstrzygnięcie zagadnienia, które dotyczy udziału społeczeństwa w walce z przestępczością.

Szereg artykułów części szczegółowej kodeksu stanowi, że popełnienie po raz pierwszy przewidzianych w tych artykułach naruszeń nie pociąga za sobą odpowiedzialności karnej. Sprawy te podlegają rozpatrzeniu w trybie bądź społecznym, bądź administracyjnym (np. art. 96 — drobna kradzież mienia państwowego lub społecznego; art. 154 ust. 3 — drobna spekulacja; art. 206 ust. 3 — drobne chuligaństwo i inne.). Kodeks przewiduje także wypadki zwolnienia danej osoby od odpowiedzialności karnej oraz od kary — z jednoczesnym przekaza-

niem sprawy tej osoby do sądu koleżeńskiego albo też z przekazaniem tej osoby pod opiekę społeczną (art. 112 ust. 2 — umyślne lekkie uszkodzenie ciała lub pobicie bez oznak kwalifikowanych; rozpowszechnianie w kolektywie fałszywych i zmyślonych zarzutów zniesławiających członka kolektywu; zniewaga, a także inne czyny, za które przepisy części szczegółowej zezwalają na stosowanie środków oddziaływania społecznego; również inne drobne przestępstwa, jeżeli na podstawie charakteru popełnionego czynu i osoby winowajcy można przyjąć, że poprawi się on za pomocą oddziaływania społecznego bez stosowania kary — art. 51 k.k. RSFRR).

Artykuł 52 k.k. przewiduje szereg warunków niezbędnych dla przekazywania osób, które popełniły przestępstwo, pod opieką społeczną. Jednym z ważniejszych warunków w tym względzie jest to, by stopień niebezpieczeństwa społecznego zarówno w samym czynie, jak i ze strony winowajcy był niewielki.

Należy też wspomnieć o postanowieniach: art. 10 ust. 4 k.k. — o skierowaniu nieletnich, którzy popełnili przestępstwo, do Komisji do spraw nieletnich; art. 27 ust. 5 — o zaliczeniu, na wniosek organizacji społecznych lub kolektywów pracowników, odbytych robót poprawczych na poczet stażu pracy; art. 44 ust. 4, 5 i 6 — o piece społeczeństwa nad warunkowo zwolnionymi i o zajęciu się w stosunku do nich pracą wychowawczą. Postanowienia te wnoszą istotne *novum* w rozstrzygnięciu zagadnienia kary.

W ten sposób realizowane są programowe wskazania Partii dotyczące stopniowego zastępowania kar środkami o charakterze społeczno-wychowawczym.

Artykuł 2 k.k. zawiera szczegółowe określenie przestępstwa i precyzyjne sformułowanie stosunku, jaki zachodzi między karą a wychowaniem przestępców. W kodeksie karnym RSFRR przeprowadza się konsekwentnie obniżenie kary i zwiększa stosowanie takich represji karnych, które nie pociągają za sobą pozbawienia wolności; poza tym przywiązuje się szczególną wagę do środków o charakterze leczniczym i wychowawczym, nie będących w istocie karami.

Trzy rozdziały części szczegółowej k.k. są nowe. Są to: rozdział II o przestępstwach przeciwko własności socjalistycznej, rozdział IV o przestępstwach przeciwko prawom obywateli (politycznym i wynikającym ze stosunku pracy) i rozdział VIII o przestępstwach przeciwko wymiarowi sprawiedliwości.

Konieczność wyodrębnienia tego rodzaju przestępstw do osobnych rozdziałów była spowodowana następującymi względami:

1) W związku ze znaczeniem własności socjalistycznej niepomniernie wzrosła jej ochrona, która stanowi jedną z podstawowych funkcji pań-

stwa. Jakkolwiek już wcześniej wydano szereg przepisów o odpowiedzialności karnej za naruszenia własności socjalistycznej, jednakże przepisy te nie zostały włączone do kodeksu.

2) Konstytucja radziecka zapewnia wprawdzie obywatelom prawa polityczne i ekonomiczne, jednakże w poprzednio obowiązującym kodeksie karnym nie było specjalnego przepisu o przestępstwach skierowanych przeciwko tym prawom.

3) Normalna działalność organów wymiaru sprawiedliwości ma duże znaczenie dla umocnienia socjalistycznej praworządności w kraju.

Kodeks karny przewiduje surowe kary za ciężkie targnięcie się na prawa obywateli radzieckich. I tak np. za pociągnięcie obywatela do odpowiedzialności karnej ze świadomością, że dana osoba jest niewinna, grozi kara pozbawienia wolności na czas do lat 3, a jeśli czyny tego rodzaju są połączone z oskarżeniem o przestępstwo szczególnie niebezpieczne dla państwa lub o inne ciężkie przestępstwo albo też oskarżenie połączone ze sztucznym stworzeniem dowodów oskarżenia, to winnemu grozi kara pozbawienia wolności na czas od 3 do 10 lat. Surowe kary przewiduje kodeks również za inne jeszcze przestępstwa przeciwko wymiarowi sprawiedliwości (np. za wydanie świadomie nieprawidłowego wyroku, orzeczenia lub postanowienia, za wymuszenie zeznania, świadomie bezprawne zastosowanie aresztu lub zatrzymania itp.).

Włączenie do kodeksu karnego nowych rozdziałów z nowymi rodzajami przestępstw nie oznacza jednak rozszerzenia odpowiedzialności karnej w porównaniu z obowiązującym poprzednio ustawodawstwem karnym, gdyż do nowego kodeksu karnego nie zostały włączone niektóre czyny zwalczane przeważnie środkami oddziaływania społecznego, a poza tym za liczne czyny nowy kodeks karny przewiduje odpowiedzialność karną dopiero wtedy, gdy zostały one dokonane ponownie.

W znaczny sposób zmieniona została struktura i treść rozdziału o przestępstwach przeciwko życiu, zdrowiu, wolności i godności osobistej obywateli, przy czym najistotniejsze zmiany dotyczą ochrony życia i zdrowia. Przestępstwa tego rodzaju traktowane są jako ciężkie i pociągają za sobą surowe kary aż do zastosowania kary śmierci włącznie (zabójstwo rozmyślne dokonane przy istnieniu okoliczności obciążających). Zaostrzona została również kara za oszczerstwo połączone z oskarżeniem o popełnienie przestępstwa państwowego lub innego ciężkiego przestępstwa. Oszczerstwo takie pociąga za sobą karę pozbawienia wolności na okres do 5 lat — w przeciwieństwie do dawnego kodeksu karnego, który jako maksymalną karę za oszczerstwo przewidywał roboty poprawcze na okres do jednego roku.

Wiele uwagi poświęca nowy kodeks karny pasożytniczym elementom. Odpowiedzialność karna przewidziana jest m.i. za zajmowanie się prowadzeniem prywatnego przedsiębiorstwa, za spekulację, oszukiwanie kupujących, zajmowanie się zabronioną działalnością przemysłową, za nieprawne zajmowanie się przemysłem rybnym, myślistwem, za nieprawny wyrąb lasu, za przestępstwa urzędników popełniane dla odniesienia korzyści, za łapówki, świadome nabycie zagrabionego mienia, za żebractwo, kontrabandę, fałszowanie pieniędzy, za naruszenie przepisów o operacjach walutowych itd.

Część ogólna nowego kodeksu karnego obejmuje 6 rozdziałów i 63 artykuły. Część szczegółowa liczy 12 rozdziałów i 206 artykułów. Ogółem nowy kodeks karny zawiera 269 artykułów.

WYDAWNICTWO PRAWNICZE

z a p o w i a d a

ukazanie się w najbliższym czasie

NASTĘPUJĄCYCH PUBLIKACJI

Gumkowski J., Kułakowski T. — ZBRODNIARZE HITLEROWSCY PRZED NAJWYŻSZYM TRYBUNAŁEM NARODOWYM. Cena zł 45,—

KOSZTY SĄDOWE, KOSZTY W POSTĘPOWANIU ARBITRAZOWYM ORAZ PRZED SĄDAMI UBEZPIECZEN SPOŁECZNYCH Zbiór tekstów. Wyd. VII. Cena ok. zł 20,—

Shen J. KONCENTRACJONNYJ LAGIER OSWIECIM-BRZĘZINKA (AUSCHWITZ-BIRKENAU). Na osnovanii istocznikow i dokumentow. Wyd. II. Cena zł 20,—

Shen J. — LE CAMP DE CONCENTRATION D'OSWIECIM-BRZĘZINKA (AUSCHWITZ-BIRKENAU). D'après des documents et des sovrées officielles. Wyd. II. Cena zł 20,—

Ze względu na ograniczoną wysokość nakładów nowości prawniczych prosimy o wcześniejsze składanie zamówień pod adresem:

WYDAWNICTWO PRAWNICZE, Warszawa, Al. Ujazdowskie 11
